

FOTOGRAFIJE: V. SEKULIĆ

"VESTI" ISTRAŽUJU

Dar plemenitog Trebinjca srpskom narodu

БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ
ЛУКА БЕЛОВИЋ
ТРЕБИЊЦИ

Zaboravljeni srpski dobrotvori

УПРАВА ЗАДУЖБИНЕ
НИКОЛЕ СПАСИЋА

Nakon 1945. godine konfiskovana je imovina svih privatnih organizacija, zadužbina, zaveštanja i fondova, a ta imovinska pitanja, nažalost, ni do danas nisu rešena

Država krčmi zadužbine

PIŠE: Jelena JELOVAC

Ako je suditi po onoj Andrićevoj da veliki ljudi umiru dva puta i to jednom kada ih nestane sa zemlje i drugi put kada propadnu njihove zadužbine, onda se srpski zadužbinari poodavno okreću u grobu. A kako i ne bi, kad zgrade koje su darivali svom narodu propadaju, neke se prodaju, a druge se pretvaraju u hotele. Tako od zgrade u Knez Mihailovoj broj 33 u Beogradu koju je Nikola Spasić zaveštao narodu za pomoć zdravstvu i privredi, koristi ima samo jedan privrednik, izvesni Miomir

Hreljac koji je ovde otvorio hotel "Kruna". Uprkos tome što mu je građevinska inspekcija naložila da poruši sve što je adaptirano i zgradu Zaduzbine vrati u prvobitno stanje, došao je i na neverovatnu ideju da Zaduzbinu Nikole Spasića pretvori u Zaduzbinu Miomira Hreljca! Da bi došli do Zaduzbine Miloša Crnjanskog morate da prodete kroz mračni hodnik u kome se sa desne strane nalazi toalet zgrade, a sa druge umivaonik. Zbog tog toaleta ulazna vrata Zaduzbine su zaključana i kad u njoj ima ljudi, pa ako želite da uđete, morate kucanjem na prozor iz dvorišta da zamolite prisutne da vas puste. Tek

onda ulazite u Zaduzbinu ovog velikog pisca, dali smo mu svega šest-sedam kvadrata...

Dimitrije Tasić, sekretar Zaduzbine Miloša Crnjanskog, objašnjava:

- Poslednjih godina, kako oživljava naše izdavaštvo, počeli smo uspešno da obnavljamo početni kapital tako da će u dogledno vreme sam Crnjanski, autorskim honorarima za ustupanje autorskih dela, pomoći Zaduzbini. Sramota je što država ne čuva uspomenu na ovog velikana. Tek 20 godina posle smrti stavili su spomen-ploču na zgradu u kojoj je živeo u Maršala Tolbuhina 81. Nadležni organi bi trebalo da pokazu mnogo više brige o zaduzbinama koje su blago jednog naroda. Reč zaduzbina je jedna od najlepših srpskih reči, jer se izvodi od reči duša, a rečca "za" otkriva da je reč o nečemu što je za dušu. Dakle, darivanje za dušu.

Advokat Vojin Đekić, predsednik Upravnog odbora Zaduzbine Nikole Spasića, kaže da je ovaj poznati srpski trgovac ostavio Zaduzbini 12.000 metara kvadratnih stambenog i poslovnog prostora. Danas su smešteni u samo 68 kvadrata, koji su delili sa dva, a sad sa jednim podstanarom, staricom od oko 90 godina!

Svako ko ista zna o zaduzbinarstvu, ovim će biti neprijatno iznenađen. Jer, zaduzbine su ostavljali bogati ljudi svom narodu. To su zgrade, novac, zbirke, koje po želji dobrotvora treba da budu korišćene za opšte dobro, za izgradnju i opremanje bolnica, za pomoć privrednicima, za stipendije studentima. Svuda u svetu zaduzbine i zaduzbinari ponos su nacije, kod nas

nije tako...

Naš narod godinama šeta pored najvećih zaduzbina u centru Beograda, a da ne zna ništa o tim zgradama. Malo ko zna da su zgrade 19, 33, 37 i 47 u Knez Mihailovoj ulici vlasništvo Nikole Spasića, da je ceo kvart oko Ekonomskog fakulteta bio imo-

gradu je poklonio i hotel "Srpska kruna", u Knez Mihailovoj 56, gde se danas nalazi gradska biblioteka.

U Arhivu Srbije postoji dokumentacija o 490 zaduzbina i fondova. Zaduzbinarstvo je u Srbiji imalo svoj zlatni period između dva svetska rata. Posle Drugog svetskog rata potpuno

postale su predmet borbe mnogih. Služilo se tu i neskrivenim kriminalom, na šta je država čvrsto zatvorila oči.

Tako je firma "Jugoelektro" koja je od opštine Stari grad godinama zakupljivala prvi i drugi sprat Spasićeve zaduzbine u Knez Mihailovoj 33, preko noći celu zgradu upisala u knji-

Legat Nikole Spasića u Knez Mihailovoj 33 pretvoren je u hotel, ostale tri zgrade u centru Beograda za šaku para iznajmljuju srpski tajkuni, a do Zaduzbine Miloša Crnjanskog dolazi se kroz toalet...

vina Luke Čelovića, da je Sima Andrejević Igumanov za sobom ostavio Veliku Igumanovu palatu na Terazijama 33, da je Aleksa Kršmanović sa bratom Dimitrijem, svom narodu poklonio otmenu, neobartu palatu na Terazijama 34, koja je bila privremeni dvor srpskog kralja i u kojoj je 1. decembra 1918. proglašeno ujedinjenje srpskih zemalja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Pored Kuće Kršmanovića,

se promenio i odnos prema zaduzbinama i prema filantropiji. Nakon 1945. godine konfiskovana je imovina svih privatnih organizacija, zaduzbina, zaveštanja i fondova. Zakon o nacionalizaciji gradskog građevinskog zemljišta, donet 1958. godine, doveo je do oduzimanja svih zgrada i drugih objekata koje su ove filantropijske organizacije posedovale. Nažalost, ta imovinska pitanja ni do danas nisu rešena. U ime naroda nacionalizovane su zaduzbine koje su bile namenjene tom istom narodu. Većina ih je potpuno pala u zaborav, o njima se nije ni pisalo ni govorelo. Otete zgrade na najatraktivnijim lokacijama

ge kao svoju imovinu. - Da, oni su dugovali silne pare, oko milion dolara, nekoliko ruskoj firmi i odednom su zgradu preko noći upisali kao svoje vlasništvo, iako su je zapravo iznajmljivali, te su pokušali da je prodaju kako bi isplatili dug. Da nisam trčao od vrata do vrata, od opštine Stari grad do nadležnog sudije koji je u to vreme kazakao i javnu dražbu, zgrada bi otišla. Srećom, uspeo mi je tada da je spasem, ali ipak je se dokopao Hreljac i u njoj napravio hotel - kaže Vojin Đekić.

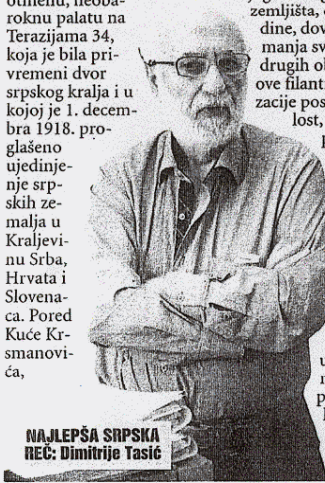
Povodom svega ovoga, u Ministarstvu kulture kažu da su uputili u proceduru Predlog novog zakona o zaduzbinama i fondacijama, u želji da se ova oblast reguliše na način koji je u skladu sa modernim evropskim zakonodavstvom, kao i da je nadzor nad radom zaduzbina u nadležnosti lokalne samouprave. Dodaju da je svako kršenje zakona u nadležnosti javnog tužilaštva. Što se tiče hotela "Kruna", u Ministarstvu kažu da nemaju saznanja o tome.

Petar Srnica vraća veru

Petar Srnica se potrudio da zaduzbinarstvo ne zamre potpuno na ovim prostorima. Ovaj ekonomista u penziji odlučio je, uz saglasnost svoje porodice - supruga i cerke, da tri svoja stana ostavi kao zaduzbinu Beogradskom univerzitetu. U testamentu je naglasio da kada njega i njegove cerke više ne bude bilo, pošto mu je supruga u međuvremenu preminula, da se svi stanovi izdaju po komercijalnim cenama i da se od tih prihoda isplaćuju stipendije studentima. Jedini uslov je da prvenstvo u dobijanju stipendija imaju studenti iz Moravičkog okruga, odakle i sam potiče.

Srnica je rođen u mestu Ostra, kod Mrčajevaca. Radio je kao šef računovodstva u fabrici "21. maj", a potom bio direktor jedne izdavačke kuće. Sada je penzioner i vodi svoju izdavačku kuću.

NAJLEPŠA SRPSKA REČ: Dimitrije Tasić

KAKO SE KRIMINAL UPLEO U DOBROČINSTVO

Pljačka pod plaštom zakona

OD ZAVETA SE NE ODUSTAJE

Od novca koji je od iznajmljivanja stanova Zadužbina Nikole Spasića prikupila u 2009. godini, date su donacije, kao i prethodnih godina. Za oko 45.000 evra koliko se sakupilo, darovani su medicinski aparati zdravstvenim centrima i Domovima zdravlja širom Srbije, data su novčana sredstva za puštanje u rad vodovoda u mestu Rudna glava, nagrađeno je 12 najboljih studenata Medicinskog i Poljoprivrednog fakulteta, data je pomoć hramu Svetog mučenika Trifuna koji je takođe deo Spasićeve zadužbine i učestvovalo se u kupovini barokne laute za talentovanog četrnaestogodišnjeg Petra Čirića. Kupljeno je čak i stado od 16 koza i jednog jarca Blagoju Burišiću iz Dabelov Luga u opštini Majdanpek.

PREKO AKCIJA DO SVOJINE

Pre nekoliko godina pojavljuje se Miodir Hreljac koji pokušava da otkupi akcije firme "Jugoelektro".

- Na moju prijavu iz Agencije za privatizaciju stiže odgovor da Hreljac neće da otkupi zgradu, već samo akcije. Pravnici sam po struci i znam kako to ide. Otkupe akcije, a kad prikupe sve i imovina je njihova, znači zgrada ode u njegove ruke i tad sazivam konferenciju, posle koje Hreljac sa "Jugoelektrom" potpisuje ugovor o iznajmljivanju prostora. Počinje da ruši zidove. Pozivam inspekciju koja izlazi na teren dva puta i nakon toga mu izdaju nalog da obustavi sve radove i vrati zgradu u prvobitno stanje. Od tad je prošlo tri godine, a on to nije uradio i međuvremenu je u zadužbini Nikole Spasića otvorio hotel "Kruna" - kaže Đekić.

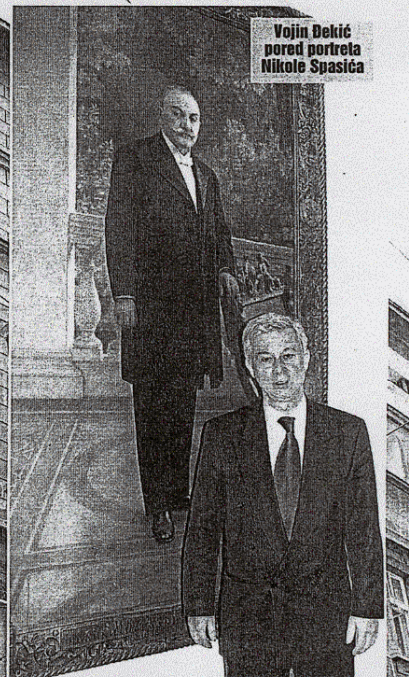
Zadužbine Nikole Spasića i Sime Andrejevića Igumanova jedine su uspele da prežive ove godine od perioda nacionalizacije na ovamo. Kuburile su sa onim što im je od imetka ostalo i koliko su mogle pomagale one kojima je bilo potrebno, davale donacije i finansirale studente. Predsednik Upravnog odbora Zadužbine Nikole Spasića Vojin Đekić kaže da im je od 12.000 kvadrata u Beogradu, nakon nacionalizacije ostalo samo 68, koje su delili sa dva podstanara. Tu je uprava pokušavala da radi i da ispuni zavet poznatog srpskog trgovca i dobrotvora - da pomaže zdravstvu i privredi. Tek krajem prošlog veka Zadužbini je vraćeno pravo da ubira zakup od stanova koji nisu otkupljeni u zgradama broj 19 i 33 u Knez Mihalovoj ulici, kao i u zgradi broj 17 na Obličevom vencu.

Prva stvar na koju treba obratiti pažnju, kaže Đekić, jeste upravo pojam otkupljenih stanova. Kako je moguće da se stan koji je deo zadužbine narodno otkupi? Oni koji još nisu otkupili stanove, za njih plaćaju rentu. Taj novac nije veliki, jer se stanovi izdaju po cenama koje određuje opština. Tako najam stana u Knez Mihalovoj ulici, stanari plaćaju koliko neki sobu na periferiji.

- Za stan od 50 kvadrata, zakup iznosi manje od 3.000 dinara mesečno. Najveći stanovi od oko 180 kvadrata plaćaju se oko 10.000 dinara. Poređenja radi, u ostalim zgradama u ovoj ulici najam jednog kvadrata za mesec dana plaća se oko 10 evra, što znači da bi za stan od 180 metara kvadratnih mogli da uzimamo oko 1.800 evra. Kada bi vratili ono što nam pripada, zamislite koliko bi tu novca bilo da se pokloni.

Drugi problem koji Đekić navodi jeste poslovni prostor koji se nalazi u prizemlju ovih zgrada. Opština nije vratila Zadužbini pravo da ubira najam od njihovog iznajmljivanja.

- Zakupnine od izdavanja lokala u zgradama Zadužbine ubira JP "Poslovni prostor Stari grad". Cena po kojoj se izdaju ti lokali nije velika, ali niko ne sprečava te zakupce da poslovni prostor dalje izdaju, što oni i rade, a nezvanična informacija

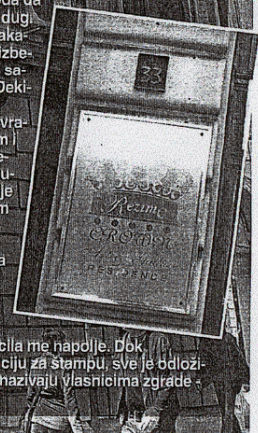

Vojin Đekić pored portreta Nikole Spasića

Nelegalno uknjiženje

Najpre je firma "Jugoelektro" koja je od opštine iznajmljivala prva dva sprata zgrade u Knez Mihalovoj 33, pre šest godina na nestvaran način uspeła da celu zgradu uknjiži kao svoju. Zatim je pokušala i da je proda da bi pokrila milioniški dug. Sudija koja je čak zakazala i javnu dražbu izbegavala je bilo kakav sastanak sa Vojinom Đekićem mesecima.

Setali su me od vrata do vrata. Išao sam i kod predsednika četvrtog opštinskog suda, navodno niko nije bio nadležan u ovom slučaju. Kada sam konačno dospo do sudije, rekla mi je da je to već gotova stvar i da je prodaja zgrade zakazana. Kada sam joj zapretio novinarima, izbacila me napole. Dok sam držao konferenciju za štampu, sve je odložila. Ali, on se i dalje hazivaju vlasnicima zgrade - ogročen je Đekić.

Država nam nije vratila imovinu, niti zabranila njenu prodaju, upozorava Vojin Đekić, predsednik Upravnog odbora Zadužbine Nikole Spasića

je da se kvadrat poslovnog prostora u Knez Mihalovoj izdaje za oko 100 evra mesečno.

Ističe da Zadužbina godinama pokušava da zaštiti i povrati svoju imovinu, kako bi prihodima od nje mogla da nastavi ostvarivanje ciljeva zbog kojih je osnovana, a to je humana delatnost u ime naroda. - Bez obzira na ostvarene

ciljeve i rezultate Zadužbine Nikole Spasića, država nam nije vratila imovinu, niti nam je omogućila da ubiramo prihode od nacionalizovanih lokala. Nije zabranila ni prodaju nacionalizovane imovine zadužbina, a posledica toga su i pokušaji pojedinaca da prisvoje ovu imovinu - zaključuje Đekić. Jelena JELOVAČ

KAKO SE SPROVODI POSLEDNJA ŽELJA POZNATIH SVETSKIH FILANTROPA

Pol Geti

Filantropija se svuda u svetu vrlo ceni, a poslednja želja kltora poštuje se kao zakon. Sve njihove zadužbine i danas rade isto što i onda kada su osnovane, a milioni evra daju se u donacije i stipendije.

● Pol Geti rođen je 1892. godine u Minesoti. Veliki deo svog bogatstva stekao je nasledstvom, ali ga je raskantnim ulaganjem u do tada nepoznate lokacije kao što je Saudijska Arabija umnožio. Ovaj multimilij-

ner, strastveni ljubitelj umetnosti, novac je uložio u Pol Geti muzej, Geti Institut za konzervaciju, Geti Instručivački institut za istoriju umetnosti, Institut umetnosti i Informacioni institut. Iz njegovog fonda velika sredstva odlaze na stipendiranje studenata umetnosti.

● Eli Lili rođen je 1885. u Indijani i još kao mlad je milione dolara trošio na donacije i milosrđe. "Lili zadužbina" osnovana je 1937. godine, a Lili je proglašen za jednog od najve-

ćih zadužbinara svih vremena. Njegova fondacija je vredna više od 10 milijardi dolara i dan-danas je jedna od najvećih zadužbina u SAD. Pomaže razne organizacije, religijske grupe, školstvo i društvene institucije. Samo u 2002. godini "Lili zadužbina" je potrošila 557 miliona dolara u stipendijama.

● Kornelijus Vander Star rođen je 1892. u Kaliforniji. Zaradio je ogromno bogatstvo počevši sa samo 300 je- na, kada se uputio u Kinu. Osnivač je

jedne od najvećih osiguravajućih kuća na svetu. Umro je 1968. godine, a čitavo bogatstvo zaveštao je "Star fondaciji" koja je sada jedna od najvećih u SAD sa 4,78 milijardi dolara. Sredstvima ove fondacije pomažu se školstvo, kultura, zdravstvo, medicina i održavanje prirode.

● Endru Karnegi rođen je 1835. godine u u Škotskoj, u porodici radničke klase. Započeo je karijeru sa platom od 1,5 dolara mesečno. Na kraju svog života bio je vlasnik jedne

od najvećih industrija čelika na svetu. Njegova kompanija je praktično izgradila SAD. Pre nego što je umro, više od 350 miliona dolara dao je u milosrdne svrhe i finansirao je više od 3.000 biblioteka širom sveta. Osnovao je institut Karnegi u Pitsburgu i Vašingtonu, penzioni fond za učitelje u Americi i "Karnegi Institut za međunarodni mir". Njegova fondacija godinama pomaže fakultete. C. MITROVIĆ

Kornelijus Vander Star

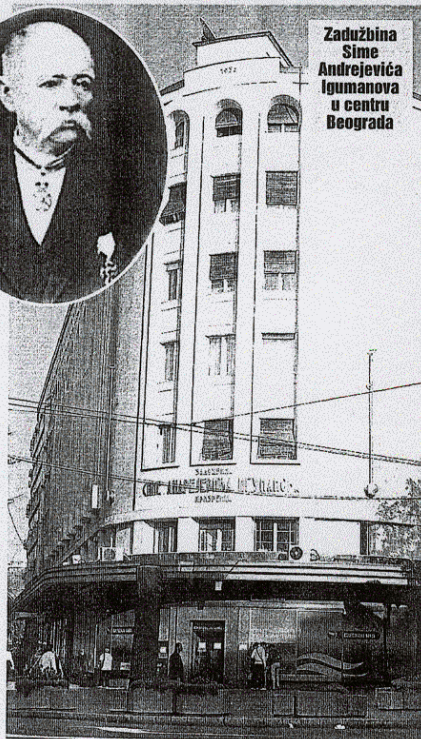
KO SU NAJVEĆI SRPSKI DARODAVCI

Nepismeni bogataši velikog srca

Zaduzbina Sime Andrejevića Igumanova u centru Beograda

FOTO: V. BEKULIC

Izlišno je govoriti o tome koliki je bio značaj zadužbinara u Srbiji krajem 19. i početkom 20. veka. Njihove zadužbine i danas su za Srbiju zlata vredne. Dovoljno je samo pomenuti Kolarčev narodni univerzitet, pa se setiti šta je uradio Ilija Kolarac za svoj narod i šta, uostalom, njegova zadužbina i danas čini. Ništa manje značajan nije ni Miša Anastasijević, poznatiji kao Kapetan Miša, u čijem zdanju i danas stajuje Rektorat Univerziteta u Beogradu.

Ilija Kolarac

Tu zgradu je Kapetan Miša darivao svome otečestvu i srpskom univerzitetu. Ne treba zaboraviti ni nepismenog Luku Celovića Trebinjca, koji je, iako nepismen, sve svoje ogromno bogatstvo podario Beogradskom univerzitetu. Svome narodu darivali su i Karadorđev sin knez Aleksandar Karadorđević, ali i trgovci Nikola Spasić, Nikola Čupić, braća Krsmanović, Nikola Kiki, Sime Andrejević-Iguma-

nov, dr Nikola Krstić, Vlajko Kalenić, braća Kamrenko i Pavle Jovanović, Mihajlo Idvorski Pupin, Nićifor Dučić i drugi.

Svi ti dobrotvori imanja koja su darivali narodu stekli su ličnim radom. Većina ih je bila nepismena, ali i većina njih poticala je iz siromašnih porodica i siromašnih krajeva. Znali su da procene da je obrazovanje i pismenost veliki kapital, pa su stoga svoja imanja zaveštavali upravo onima koji su se bavili naukom i obrazovanjem.

Zato ne čudi što se najveći broj dobrotvora obraćao Srpskoj akademiji nauka i umetnosti i njoj ostavljao zadužbine, kao i Beogradskom univerzitetu. Univerzitet u Beogradu, primera radi, između dva svetska rata, bio je jedan od tri najbogatija Univerziteta u Evropi, pa su neki njegovo bogatstvo poredili sa fondom za Nobelovu nagradu. Uz to, postojao je i veliki broj književnih fondova za poma-

I vladari i dobrotvori

Ne treba zaboraviti da su i srpski vladari bili veliki dobrotvori, poput kneza Mihaila ili Miloša Obrenovića. Kraljica Natalija je, primera radi, svoje ogromno nasledstvo ostavila Beogradskom univerzitetu.

Malo je poznato da je čuveni knez Mihailo imao sina Velimira, a još manje da je taj nesrećni, vanbračni sin bio veliki dobrotvor srpskog naroda. Njegovo pravo ime bilo je Velimir Mihaila Teodorović, a zadužbina je nosila ime "Velimirijanum". Osnovana je 1898. godine, ali je s radom počela tek 1908., zbog spora koji su Velimirovi rođaci vodili sa Kraljevinom Srbijom. Zaduzbinom je upravljao Državni savet, a njegov prvi predsednik bio je Nikola Pašić.

ganje mladim piscima pri štampanju dela, ali i za njihove nagrade, pri čemu ne treba zaboraviti "Književni fond Ilije Kolarca" ili "Književni fond Čupičeve zadužbine".

Sedište Matice srpske u Novom Sadu nalazi se upravo u zaduzbini Marije Trandafil, a i kuće u novosadskoj Zmaj Jovinoj ulici, u brojevima 8, 16 i 17, Pašičevoj 1, Dunavskoj 16 i Miletićevoj 17, bile su, zapravo, vlasništvo te zadužbinarke.

Među najstarije zadužbine u Srbiji spada upravo zadužbina Nikole Čupića, unuka Stojana Čupića - Zmajaja od Noćaja. Svoju imovinu ostavio je srpskom narodu, sa izričitim željom da se koristi

Aleksa Krsmanović

za izdavanje knjiga i nagrađivanje pisaca. Beogradski trgovac Nikola Spasić, pored ostalog što je uradio za svoj narod osnivanjem četiri bolnice, ostavio je i svoje imanje u Beogradu na uglu ulica Knez Mihailove i Vuka Karadžića 37, kao svoju zadužbinu, odnosno prilog "Srpskom narodnom invalidskom fondu Sveti Đorđe". Osim toga, Vojvodina je izrodila brojne dobrotvore... Pomenimo neke poput Save Tekelije, koji je bio prvi srpski doktor prava, osnivač "Tekelijanuma", zadužbine za školovanje siromašne dece, predsednik Matice srpske, dobrotvor, plemić, trgovac i ktitor.

J. JELOVAC

Rektorat Beogradskog univerziteta

Kapetan Miša Anastasijević

